

A man with grey hair and sunglasses, wearing a light-colored shirt, a dark vest, and dark trousers, is walking on a dirt path. The background is a vast, open landscape with green fields and a hazy sky. The text 'TÕNU KALJUSTE 70' is overlaid in large white letters on the right side of the image.

**TÕNU
KALJUSTE
70**

TÕNU KALJUSTE

FOTO: KAUPU KIKKAS

Uus ja vana või vastupidi, ehk mis on täna kavas

Alustame tänast kontserti iidse tantsu *dabke*'ga, mille on noodikirja pannud Süüriast pärit uus tuttav Kareem Roustom. Seejärel suundume koos Odüsseusega merele seilama.

Meie vana tuttava Arvo Pärdi loomingust toome esimest korda publiku ette uusversiooni teosest „Littlemore Tractus“. Algselt orelile ja koorile loodud teosele tegin uue seade, mis on inspireeritud Pärdi oreliversioonist ja orkestriteosest „Swansong“.

Veljo Tormise „Hamleti laul I“ on vana tuttav *a cappella* meeskoori laul, kuid jõuab täna teieni esimest korda kammerkoori ja keelpillide seades.

„Raua needmisest“ on loodud mitmeid seadeid – segakoori teose on nii meeskoorile kui naiskoorile ümber teinud autor ise. Tuntud on ka Tauno Aintsi seade Metsatöllile ja meeskoorile. Seni viimane seade keelpillidele pärineb Rasmus Puurilt. Mina panin vaid Veljo Tormise loodu Rasmuse versiooniga kokku.

Ehk aitavad need seaded avada sisu uue helipildiga. Öeldakse ju, et uus võib olla ka taasleitud vana ...

Kaunist vana suve lõppu ja uue sügise algust!

KAREEM ROUSTOM (1971)

„**Dabke**“ (2014) keelpilliorkestrile

„**Hurry to the Light**“ / „**Tõtta valguse poole**“ (2019) naishäältele ja keelpilliorkestrile

Intrada – Penelope

Circe's Instructions to Odysseus / Kirke juhised Odysseusele

Penelope & the Phantom / Penelope ja vaim

The Sirens / Sireenid

Anticlea – The Ghost of Odysseys' Mother / Odysseuse ema vaim

Interlude (Penelope questions Odysseus) / Interlüüd (Penelope küsitleb Odysseust)

The Reunion of Penelope & Odysseus / Penelope ja Odysseuse taaskohtumine

Solistid **Yena Choi** (sopran), **Cätly Talvik** (alt), **Ave Hännikäinen** (alt)

ARVO PÄRT (1935)

„**Veni creator**“ (2006/2009) segakoorile ja keelpilliorkestrile

Solist **Yena Choi** (sopran)

„**Littlemore Tractus**“ (2000/2023)

segakoorile, keelpilliorkestrile, harfile ja löökpillidele; seade Tõnu Kaljuste

Versiooni esiettekanne

VELJO TORMIS (1930–2017)

„**Hamleti laul I**“ (1965/2020) segakoorile ja keelpilliorkestrile; seade Tõnu Kaljuste

Versiooni esiettekanne

„**Raua needmine**“ (1972/1991/2020) tenorile, baritonile, segakoorile, keelpilliorkestrile

ja šamaanitrummidele; orkestriseade Rasmus Puur

Sõnad „Kalevalast“, seadnud ja täiendanud August Annist, Paul-Eerik Rummo

ja Jaan Kaplinski

Solistid **Toomas Tohert** (tenor), **Geir Luht** (bass)

Eesti Filharmoonia Kammerkoor

Tallinna Kammerorkester

Kontsertmeister **Harry Traksmann**

Dirigent **Tõnu Kaljuste**

28.08.2023 EMTA Kontserdi- ja Teatrimaja

Kontserdi korraldaja Tallinna Filharmoonia

KAREEM ROUSTOM (1971)

„**Dabke**“ keelpilliorkestrile (2014)

Dabke (mõnikord ka *debke*, *dubki*, *dabkeh* jmt) on Lähis-Ida aladel levinud tantsužanr. Tantsužanr selles mõttes, et sel tantsul on väga palju variante. Kõige populaarsemale *dabke* tüübile on iseloomulik üks põhisamm, mida tantsitakse ravis või ringis. Meestest ja/või naistest koosneva rivi eestantsija juhhib enda taga tantsivat rivi. Ta peab olema osav tantsija, kes inspireerib ja annab suuna ning vajadusel ka improviseerib. Olulised on ka rivi järgmised tantsijad, kes juhtantsijat toetavad. Edasi võivad sappa võtta kõik, kes vähegi soovivad. *Dabke*'t tantsitakse enamasti rõõmsatel puhkudel, näiteks pulmades.

Süüria-Ameerika helilooja Kareem Roustomi teos „Dabke“ põhineb kuuetaktilisel rütmil, mida kutsutakse *sudaasi*'ks. Keelpilliorkestrile loodud teos on seade helilooja 2013. aastal valminud teose „A Voice Exclaiming“ kolmandast osast. „A Voice Exclaiming“ on teos kolmekordsele keelpillikvartetile, mille tellimise ja esiettekande juures oli mh ka Kronos Quartet. „Dabkest“ on olemas ka puhkpilliversioon.

Kareem Roustom sündis Damaskuses ameeriklannast ema ja süürlasest isa perre, ent kolis teismelisena koos perega USAsse. Ta omandas 1989. aastal Northeasterni ülikoolis elektriinseneri magistrikraadi ja 1993. aastal Massachusettsi ülikoolis Lowellis bakalaureusekraadi muusika alal. Aastatel 2004–2006 õppis Roustom Tuftsi ülikoolis magistrikraadi etnomusikoloogia ja kompositsiooni erialal. Alates 2017. aastast on ta professor Bostonis asuvas Tuftsi ülikooli muusikaosakonnas, kus ta õpetab orkestratsiooni, noodikirja, Lähis-Ida muusikat ja filmikompositsiooni, samuti on ta sama ülikooli araabia muusika ansambli juht. Kareem Roustom kuulub süüria heliloojate nn teise põlvkonda ja tema muusika ületab kaasaegse klassikalise muusika žanre. Ta on kirjutanud nii Daniel Barenboimi kui ka Kronos Quarteti tellimusel, teinud seadeid nii Shakirale kui ka Tina Turnerile, kirjutanud filmimuusikat ning teinud koostööd koreograafidega. Muusikaliselt kakskeelse helilooja Roustomi juured on Lähis-Ida muusikas, ent ta ületab sageli traditsioonide piire.

KAREEM ROUSTOM

„Hurry to the Light“ / „Tõtta valguse poole“

naishäältele ja keelpilliorkestrile (2019)

Homerosese omistatav vanakreeka eepos „Odüsseia“, mis on üks vanimaid õhtumaade kirjanduskaanoni alustekste, on andnud ainest paljudele kunstiteostele. Tänaasel kontserdil kõlab „Odüsseia“ Kareem Roustomi tõlgenduses.

Roustom on öelnud, et Homerose „Odüsseia“ on lugu, mida ta on aastate jooksul lugenud oma pool tosinat korda. 2017. aastal komponeeris ta klarnetikontserdi „Adrift on the Winddark Sea“, mille idee ammutas helilooja „Odüsseiast“ ja Melissa Flemingi raamatust „A Hope More Powerful than the Sea“, mis jutustab süüria põgeniku Doaa Al Zameli saatuses, kes oli üks vähestest ellujääjatest 2014. aastal Malta lähedal uppunud migrantide laeval. Mõlemad lood räägivad teele asumisest ohtlikule merereisile, et jõuda kuhugi – koju või mõnda varjupaika.

Täna kõlava naishäältele ja keelpilliansamblile loodud teose saamise kohta on helilooja rääkinud järgmist: „Kui Sara Darlin ansamblist A Far Cry soovitas Emily Wilsoni uut „Odüsseia“ [inglisekeelset] tõlget tekstiaallikaks uue teose tarbeks Lorelei Ensemble'ile, tundsin ma samaaegselt nii tuttavlikkuse magusust kui ka mõningast murelikkust. Viimast põhjustas hirmutav küsimus, milliseid värse eepose kaheteistkümnest tuhandest peaksin helidesse valama. Kelle lugu peaksin jutustama neist paljudest tegelastest, kes „Odüsseias“ ilmuvad. Pärast pikki arutelusid koos Sara ja Lorelei kunstilise juhi Beth Willeriga otsustasime, et räägime loo „Odüsseia“ naistest.“

Emily Wilsoni tõlge toob rambivalgusse naiste võimu teema. „Odüsseia“ on poeem, milles teatud naistel on palju enam võimu, kui päris naistel tegelikus Vana-Kreeka ühiskonnas eales oli. Wilson muudab hoolika ja täpse sõnavalikuga naise jõu, mis senini on olnud meeste kirjutatud tõlgetes misogüünselt seksuaalne, jumalike teadmiste hoidja jõuks. Helilooja jätkab: „Kõigil naistel, kelle hääl on selles teoses toodud esiplaanile, on võim ja mõju Odysseuse üle. Kuigi me ei kuule kunagi tema sõnu, on Odysseus alati kohal ja kuulab“.

Teose esimene osa jutustab Odysseusele tru abikaasa Penelope pettemanöövrist kosilaste vaoshoidmiseks. Olles veennud kosilasi, et ta valib abikaasa, kui on oma äiale kanga kudumise lõpetanud, harutab ta öösel kootu lahti, pikendades sellega kudumi valmimist. Teises osas juhatab nõiatarist nümf Kirke Odysseusele turvalisimat koduteed ja hoiatab teda paljude ohtude eest, millega teel silmitsi seista tuleb. Kolmandas

osas pöördume tagasi Penelope kambritesse, kuhu Odysseuse kaitsja, tarkusejumalanna Athena on saatnud vaimu, et tuua Penelopele uudiseid tema pojast Telemachosest. Neljandas osas ahvatlevad sireenid Odysseust ja tema meeskonda hukatuslikult võluva laulu(hääle)ga. Viiendas osas ilmutab Hadese riigist end Odysseusele tema surnud ema ning tutvustab pojale surelike ilma seadusi. Kuues osa on instrumentaalne vahepala, kogu teose ainus n-ö dialoog Odysseuse ja Penelope vahel. Teose viimane osa, mis ei tähista aga eepose lõppu, märgib Penelope ja Odysseuse leppimist.

Teose „Hurry to the Light“ tellisid Kareem Roustomilt ansamblid A Far Cry ja Lorelei Ensemble, esiettekanne toimus 17. mail 2019. aastal Bostoni Jordan Hallis.

Liisi Laanemets

I Penelope

ὣς ἐθάμην, τοῖσιν δ' ἐπεπειθετο θυμὸς ἀγήνωρ.
ἔνθα καὶ ἡματιή μὲν ὑφαίνεσκον μέγαν ἱστόν,
νύκτας δ' ἀλλύεσκον, ἐπεὶ δαΐδας παραθειμην.

II Circe's instructions to Odysseus

At dawn, sail on. I will explain your route in detail, so no evil thing can stitch a means to hurt you, on the land or sea. First you will reach the Sirens, who bewitch all passersby. If anyone goes near them in ignorance, and listens to their voices, that man will never travel to his home, [and never make his wife and children happy to have him back with them] again. The Sirens who sit there in their meadow will seduce him with piercing songs. Around them lie great heaps of men, flesh rotting from their bones, their skin all shriveled up. Use wax to plug your sailors' ears as you row past, so they are deaf to them. But if you wish to hear them, your men must fasten you to your ship's mast by hand and foot, straight upright, with tight ropes.

So bound you can enjoy the Sirens' song. When you have sailed beyond the Sirens, you meet two rocks: one reaches up to heaven with its peak, surrounded by blue fog that never clears. [No light comes through there, even in the summer.

No man could climb it or set foot upon it, even if he had twenty hands and feet.] The rock is sheer, as if it had been polished.

Right in the middle lies a murky cave that faces west, towards dark Erebus.

There lives Scylla, howling and barking horribly; [her voice is puppylike, but she is dangerous; even a god would be afraid of her.]

She has twelve dangling legs and six long necks with a gruesome head on each, and in each face three rows of crowded teeth, pregnant with death. No sailors ever pass that way unharmed. She snatches one man with each mouth from off each dark-prowed ship.

The second rock is lower down, and on it there grows a fig tree with thick leaves. Beneath, divine Charybdis sucks black water down.

Three times a day she spurts it up; three times she glugs it down. Avoid that place when she is swallowing the water. No one could save you from death then, even great Poseidon. Row fast!

I Penelope

Nõnda ma rääkisin ning seda uskusid uljas nad meeles. Nii kudusin oma kangast ma pikka ja suurt kogu päeva, kuid üles kiskusin taas kõik õõsiti tõrviku valgel.

*Homeros, „Odüsseia“
Tõlge eesti keelde August Annist*

II Kirke juhised Odysseusele

Teed jätka koidikul. Ma õpetan ükshaaval kõike, nii et kurjus teid ei saadaks hukka merel ega maal. Sa esmalt näed sireene, nõiuvad need kõiki möödujaid. Kui läheneb neil teadmatuses keegi, kuuldes neid, ei jõua koju enam ial ta ja naist ja lapsi eal ei rõõmusta ta naasmine, sest võrgutanud on sireenid haljal aasal istudes ta kaikuvatel häälteil. Ümber neil on mehed kuhjas, ihu roiskunud ja kortsus nahk. Sa meestel vahaga pead kõrva sulgema, kui möödud neist, et kurdiks neile jääksid. Ise võid neid kuulda, kui su mehed kõidavad sind masti külge kätest-jalgadest. Nii nautida sireenilaulu saad.

Kui mööda seilad sa sireenidest, siis kahte kaljut näed: neist ühel tõuseb taevalaeni tipp, mis kaetud sinkjasmusta uduga. [Ühtviisi pime on seal suvelgi. Ei suudaks tõusta sinna ükski mees ka kahekümne käe ja jalaga.] See rünk on sile, justkui lihvitud. Keskkohal aga hämar koobas on, suu sihib läänt ja musta Erebost. Seal elab Skylla, see hirmus ulguja, [kel vinguv hääl kui kutsikal, ent ise õudne on, ka jumalale hirmu sisendaks.] On käppi kaksteist, pikki kaelu kuus, mil otsas õudsed pead ja igas näos kolm rida hambaid, mis on surma täis. Seal mööda keegi ei saa kahjata, sest iga oma suuga saagiks ta saab igalt laevalt sõudja endale. Kuid teine kalju on seal madalam, ta peal on leherohke viigipuu, all aga joob Charybdis musta vett. Kolm korda välja purskab, alla vett kolm korda neelab. Kui ta neelatab, siis hoia eemale. Sind surmast seal ei suuda päästa suur Poseidongi. Sa tõtta kõigest jõust!”

III Penelope and the Phantom

Penelope lay upstairs in her bedroom,
Her mind was like a lion, caught by humans,
when they are clustering round him in a circle,
trying to trap him.

Athena, bright-eyed goddess, had a plan.
She made a phantom looking like a woman,
and sent it to Odysseus' house,
to make Penelope feel less distressed
and stop her tears of grief.

It asked, „Penelope,
Are you asleep? And are you still upset?
The gods who live at ease have no desire
for you to weep or worry. Know, your son
is coming home. He has not wronged the gods.“
Careful Penelope replied, „If you
are actually a god, with news from gods,
tell me about my husband too!
Tell if he is alive and sees the sun,
or dead already in the house of Hades!“
The spirit said, „I cannot tell you whether
he is alive or dead. It is not good
to speak of things intangible as wind.“

IV The Sirens

„Odysseus! Come here! You are well-known
from many stories! Glory of the Greeks!
Now stop your ship and listen to our voices.
All those who pass this way hear honeyed song,
poured from our mouths. The music brings them joy,
and they go on their way with greater knowledge,
since we know everything the Greeks and Trojans
suffered in Troy, by gods' will; and we know
whatever happens anywhere on earth.“

V The Ghost of Odysseus' Mother

„Oh, my child! This is the rule
for mortals when we die. Our muscles cease
to hold the flesh and skeleton together;
as soon as life departs from our white bones,
the force of blazing fire destroys the corpse.
The spirit flies away and soon is gone,
just like a dream. Now hurry to the light;
remember all these things, so you may tell
your wife in times to come.“

VI Interlude (Penelope questions Odysseus)

Instrumental

VII The Reunion of Penelope and Odysseus

She recognized the tokens he had shown her
She burst out crying and ran straight towards him
and threw her arms around him, kissed his face,
and said,

III Penelope ja vaim

Toas Penelope oma voodis lebas,
meel ärevil kui tagaetav lõvi,
kes teda jälitavaist küttidest
on ümber piiratud.
Nõu sündis sãrasilmisel Athenal.
Lõi vaimu, kellel oli naise ilme,
ja saatis ta Odysseuse majja,
et ta seal trõõstiks Penelopet mures
ja peataks tema silmavete voolu.
See küsis: „Penelope,
kas magad sa? Kas süda sees sul piinleb?
Ei ole igiõndsail jumalail
soov näha sinu nuttu. Koju poeg
pea naaseb. Taevased ei näe tal süüd.
Nii vastas hoolas Penelope: „Kui
sa oled jumal ja tood teateid jumalailt,
siis abikaasa saatust mulle näita!
Kas elus on ta, kas ta põikest näeb,
või hããbunud on Hadese allimal!“
Vaim vastas: „Sulle õelda ma ei saa,
on elus ta või surnud. Pole hea
sest rããkida, mis püüdmatu kui tuul.“

IV Sireenid

„Odysseus! Siia sõuda! Kuulsad on
su rohked lood, ahhaialaste uhkus!
Laev peata nüüd, et kuulata me laulu.
Kõik mõõdasõitjad kuulevad me suust
neid magusaid ja ja rõõmutoovaid viise
ja koju purjetavad, saades targemaks,
me teame, mida taeva tahtel kandnud
on kreeklased ja troojalased, meile
on teada kõik, mis sünnib kogu maal.“

V Odysseuse ema vaim

„Oh, poeg! On kõigil surelikel seadus,
et pärast surma meie lihased
ei hoia enam luid ja ihu koos;
niipea kui elu hããbub valgeist luist,
põrm hããvib võimsa tule leekides.
Hing lendab ära ja siis haihtub pea
kui uni. Tõtta valgusilma nüüd
ja kõike meeles pea, et kaasale
kord võiksid sa neid asju rããkida.“

VI Vahemãng (Penelope küsitleb Odysseust)

Instrumentaalne osa

VII Penelope ja Odysseuse taaskõhtumine

Nüüd naine tundis ära kaasa mãrgid.
Ta ruttas pisarsilmil mehe juurde,
tal kaela langedes siis nõgu suudles
ja ütles nii:

„Do not be angry at me now, Odysseus!
The gods have made us suffer: they refused
to let us stay together and enjoy
our youth until we reached the edge of age
together. Please forgive me!
I felt a constant dread that some bad man
would fool me with his lies. There are so many
dishonest, clever men.
Now you have told the story of our bed,
the secret that no other mortal knows,
except yourself and me,
you made my stubborn heart believe in you.”
This made him want to cry. He held his love,
his faithful wife, and wept.
So glad was she to see her own dear husband,
her white arms would not let go his neck.
They would have wept until the rosy Dawn
began to touch the sky, but shining-eyed
Athena intervened. She held night back,
restraining golden Dawn beside the Ocean,
and would not let her yoke her swift young colts,
Shining and Bright.

„Mu peale ära kurjaks saa, Odysseus!
Tõid jumalad meil muret, keelates
meil jääda ühte ja koos nautida
me noorust, kuni jääme üheskoos
me vanaks. Palun mulle andesta!
Mind vaevas hirm, et mõni kuri mees
mind petujuttudega eksitab.
On palju valelikke petiseid.
Nüüd aga teadsid täpselt voodist sa,
mis teada muile surelikele
ei ole kui vaid meile sinuga,
ja nii sai uskujaks mu süda karm.”
Soov nutta tekkis mehel. Oma naist,
nii ustavat, ta hoidis pisarais.
Nii rõõmsana siis naine vaatas meest
ja valged käed ta kaela hoidma jäid.
Nii tõustes oleks roosiline Koit
nad leidnud eest, kui poleks peatanud
ta särasilmine Athena. Öö
ta pidas kinni, kuldset Koitu ta
ent hoidis kauem Ookeanivoos
ja keelas rakmetesse panna tal
häid täkke Lampost ja Phaëthonit.

*Homeros, „Odüsseia”
Tõlge inglise keelde Emily Wilson
Tõlge eesti keelde August Annisti põhjal
Maria-Kristiina Lotman*

ARVO PÄRT (1935)

„Veni creator“ segakoorile ja keelpilliorkestrile (2006/2009)

„Littlemore Tractus“ segakoorile, keelpilliorkestrile, harfile ja löökpillidele (2000/2023)

Toetagu Ta meid terve päeva, kuni varjud pikenevad ja õhtu saabub ja toimekas maailm vakatab ja elupalavik on möödas ja meie töö tehtud! Siis andku Ta oma armus meile turvalist peavarju ja püha puhkust ja viimaks rahu.

Need Arvo Pärdi teose „Littlemore Tractus“ aluseks olevad read kutsuvad kuulaja kiirustamise ja tegevusrohkeuse, aga ka mõtete virvarrist peatuma, vaatama askeldustele ja toimetustele tagasi, leidma endas rahuoleku ja tegema rahu olnuga. See on kui õhtupalve, aga ka eluõhtu palve. Need on mõtted inglise kardinali ja pühaku John Henry Newmani (1801–1890) 1843. aastal Littlemore'is peetud jutlusest. Pealkiri „Tractus“ viitab ühest küljest Newmani initsiatiivil välja antud teoloogiliste kirjutiste sarjale „Tracts for the Times“ (ilmunud vahemikus 1833–1841), teisest küljest aga vanale, juba 3. sajandist tuntud lauluvormile leinamissas või kannatusaja missaliturcias, mis oma tõsise iseloomu poolest on sobilikum muidu missa muusikaliseks kõrgpunktiks oleva juubeldava *alleluia*-laulu asemele. Pärdi teos on kui *tractus* inimese eluliturcias, peatushetk, et pöörata pilk sissepoole ja tajuda olevikku igavikus.

Arvo Pärdi teosed loovad sideme iidse mineviku ja kuulaja vahel. Ühest küljest on Pärdi muusikalised eeskujud sajanditetaguses muusikas – õhtumaade kesk- ja renessansiajas: 1976. aastal sündinud *tintinnabuli*-tehnika juured ulatuvad gregooriuse laulu ja Madalmaade polüfooniassa. Teisest küljest toimub see teoste aluseks olevate tekstide kaudu. Kogu Pärdi *tintinnabuli*-loomingu kandev tala on sõna – suurem osa tema teise loomeperioodi teostest põhineb pühadel tekstidel. Nagu keskaja kloostrites või renessansiaja meistritel, on ka Pärdi lähenemine muusikale läbinisti tekstikeskne: muusika eesmärk on vahendada sõna. Sellest lähtuvalt kasvab Pärdi helilooming välja sõnast, sõna vormib muusikalist mõtet, annab kogu teosele struktuuri ja määrab meloodia kulgu. Muusika loomine on Pärdi jaoks kui osa igapäevasest palveelust, palve materialiseerumine helides.

Texti ja muusika seosed *tintinnabuli*-tehnikas avalduvad valdavalt helilooja loodud reeglístiku kaudu. Range *tintinnabuli*-kompositsiooni näide tänasel kontserdil on teos „Veni creator“, mille aluseks on kaks salmi ühest roomakatoliku tähtsamast palvetekstist, nelipühahümnist „Veni, creator Spiritus“ („Tule, Looja Vaim“). See on lühike, õhuline ja valgusküllane *tintinnabuli*-kompositsioon, mille lõpetab pidulik aamen-vormel.

Muusikaliste vahendite valik võib tuleneda ka kontekstist: viidata teksti päritolule, sisule, tellija taustale ja paljule muule. Pärdi teostesse süüvides leiab pea igaühest terve seoste võrgustiku, mis avab muusikat veelgi sügavamalt. Varakristlike kõrbeisade põhjaliku tundja John Henry Newmani 200. sünniaastapäeva tähistamiseks kirjutatud „Littlemore Tractuses“ on arhailise koloriidi saavutamiseks kasutatud keskaja varasele mitmehäälsusele omast kvintburdooni ja paralleelsete kvintide-kvartide liikumist ning renessansiajal Inglismaalt levima hakanud *faux bourdon*-tehnikat, kulminatsioonis aga võib tajuda 19. sajandi – Newmani ajastu – kõlaatmosfääri.

Kai Kutman

Veni creator

Veni, creator Spiritus
mentes tuorum visita,
imple superna gratia,
quae tu creasti pectora.

Accende lumen sensibus,
infunde amorem cordibus,
infirmi nostri corporis,
virtute firmans perpeti.

Amen

Tule, Looja Vaim, ja kinnita
igaüht meist oma armuga,
kõiki oma lapsi külasta,
kogu loodut heldelt õnnista.

Tunnetust ja vaistu valgusta,
armastust me hinge külva Sa,
laiskusega aita võidelda,
voorusi ja tõde uskuda.

Aamen.

Gregoriaani hümn
„Veni, creator Spiritus“ (1. ja 4. salm)
Tõlkinud isa Rein Öunapuu

Littlemore Tractus

May He support us all the day long, till
the shades leghten, and the evening
comes, and the busy world is hushed,
and the fever of life is over, and our work
is done! Then in his mercy may He give
us a safe lodging, and a holy rest, and
peace at the last.

John Henry Newman (1801–1890),
Wisdom and Innocence, Sermon preached on
19 February 1843 in Littlemore

Olgu Tema meile toeks terve päeva
pikkuses, kuni varjud pikenevad ja õhtu
saabub, ja argipäev saab summutatud,
ja elu palavikulisus saab mööda, ja meie
töö on valmis saanud! Siis andku Tema
oma halastuses meile turvaline ulualune ja
pühitsetud puhkus, ja viimaks ometi rahu.

John Henry Newman (1801–1890)
19. veebruaril 1843 Littlemore's peetud jutlusest
„Tarkus ja süütus“

VELJO TORMIS (1930–2017)

„Hamleti laul I“ segakoorile ja keelpilliorkestrile (1965/2020)

Esimese „Hamleti laulu“ Paul-Eerik Rummo sõnadele kirjutas Veljo Tormis 1965. aasta suvel Vigalas. Kahe koori printsibi tuletas helilooja Rummo luuletekstist, millele ta oli juba aasta varem loonud „Hamleti laulu II“:

„Luuletus on kirjutatud kahestunult, nagu Hamleti lõhestunud natuur on. Üks oli: „Jah, olla, olla, tingimata olla“, see oli originaalis püstkirjas, ja edasi tuli vahele: „Ah, ainult üks rüpp, ainult üks rüpp, kuhu panna pea!“, see oli kursiivis. Niimoodi oli terve luuletus kahe kirjaviisi vahel ära jaotatud ja mul tekkis idee kirjutada kahekordsele meeskoorile.“ Nii meenutas helilooja „Hamleti laulu II“ loomist Priit Kuuse raamatus „Veljo Tormis. Jonni pärast heliloojaks!“.

Sarnasest motiivist on kantud ka „Hamleti laul I“, kus pool koori esindab loodust ning teine pool Hamleti mõtteid, mis selle taustale asetuvad. Teatav pinget või dissonants, mis peegeldab kahtlemata ka 60. aastate ühiskondlikku reaalsust, väljendub laulus mitmetes vastandustes – mitte ainult inimene ja loodus, vaid ka isiklik tõde ja masside tõde, tähtis ja tähtsusetu ning isegi siin- ja teispoolsus. Siin otsekui küsitaks, kuidas otsida tõde, elades vales? Teos kulmineerub lainena tõusva võimsa unisooniga, mis osutub aga ebatõeks – „vale-unisooniks“, mis peab lagunema, hargnema laiali üksikuteks muusikalisteks liinideks, millele järgneb taas mõõn.

Algselt meeskoorile kirjutatud teose seadis 2020. aastal segakoorile ja keelpillidele Tõnu Kaljuste. Nii kõlab „Hamleti laul I“ ka uuel Tormise autoriplaadil „Reminiscentiae“, mille annab 2023. aasta septembris välja plaadifirma ECM.

Miina Pärn

VELJO TORMIS

„Raua needmine“ tenorile, baritonile, segakoorile, keelpilliorkestrile ja šamaanitrummidele (1972/1991/2000)

„Raua needmine“ solistidele, segakoorile ja šamaanitrummidele (1972, esiettekannet Tallinna Kammerkoorilt Arvo Ratasessa juhatusel) on keskne teos Veljo Tormise vaimse ja muusikalise maailmapildi mõistmisel. Kammerkoori Ellerhein esituses kõlas see esimest korda 1976. aastal Novosibirski koorifestivalil. Hiljem on koor seda laulnud lugematu arv kordi üle kogu maailma ning salvestanud kahele heliplaadile – Melodija vinüülplaadile (1982) ning ECM'i välja antud CD-le „Pikse litaania“ (1999).

Tormise sõnul ajendas teda „Raua needmist“ kirjutama põhimõtteline vägivallavastatus ning vaatenurga valikut inspireeris iidne šamaani tarkus, et asja või nähtuse sünniloo teadmine annab selle üle võimu, lubab seda valitseda. Tähtis on teada, kust miski pärineb. Tormis palus noortel luuletajatel Paul-Eerik Rummol ja Jaan Kaplinskil „Kalevalast“ leitud ainekst (algne eestikeelne tekst August Annistilt) teravamaks lihvida ning meie kaasaja maailma probleemidega siduda.

„Raua needmises“ pole Tormis kasutanud ühtki autentset rahvaviisi, kuid teose muusika on lähedane rahvaluule arhetüüpsele manamisele – helilooja väljendab ennast selles keeles, luues teatraalse ja värvika stseeni. /.../

Tormise koorimuusika esitusi saadavad sageli lavaline liikumine või teatraalsed žestid, nii on helilooja ka „Raua needmise“ partituuri sisse kirjutanud mitmed lavastuslikud elemendid. Kaljuste on neid aastate jooksul veel omalt pooltki lisanud ja Tormise algseid kujundeid edasi arendanud (ahistava rividriili ja sõjaväe rivistuseni välja), kuid jõudnud nüüdseks ringiga helilooja originaalmärkuste juurde tagasi.

„Raua needmise“ kõlamaailma kuulub lisaks tenorile ja baritonile veel üks solist, nimelt nõiatrumm. Öieti oli just nõiatrumm see, mis inspireeris Tormist „Raua needmist“ looma. Esiettekandel mängis trummi Veljo Tormis ise, kuid õige pea käis Arvo Ratassepp välja idee, et trummipartiid peaks mängima dirigent. Just nii on see Tõnu Kaljuste kooridega alati ka olnud ja omamoodi legendaarseks on saanud mälestuslood otsekui šamaanina koori ees hüplevast Kaljustest, kes ühel 1978. aasta kontserdil trummi koguni lõhki lõi. Tegemist oli Lennart Merilt laenuks saadud ehtsa korjaki šamaanitrummiga, mille kõla on Kaljuste kirjeldanud kui tõeliselt hullutavat: „See oli sündimata põdra nahast trumm, mis õigesti soojenedes hakkas niimoodi kõlisema ja resoneerima, et peale mõnda kontserti olid mul sõna otseses mõttes südame rütmihäired, see võnkumine hakkas lausa tervise peale, nii vaimselt kui füüsiliselt. Samuti oli sellel trummil nii suur ja tugev ülemhelide hulk, et kooril oli väga raske intoneerida ja isegi helistikus püsida. Kaua aega süüdistasime selles iseennast ja arvasime, et me ei ole piisavalt professionaalsed. Hiljem olen ma teisi nõiatrumme teadlikult õrnemini mänginud ja püüdnud üldse selle teose energiat rohkem kontrolli all hoida.“

Tõnu Kaljustet on Tormis nimetanud „Raua needmise“ kõige olulisemaks esitajaks ja maailma viijaks. Teos on püsinud koori repertuaaris peaaegu pool sajandit ning sellest on kujunenud nii Eesti Filharmoonia Kammerkoori kui ka Tormise loominguga üks sümboleid, mis kõlab ka täna värskest, aktuaalselt ja täiesti roostevabalt.

Kristina Kõrver

Raamatust „Kammerlauljad. Eesti Filharmoonia Kammerkoor 40“

Tõnu Kaljuste on rahvusvaheliselt hinnatud nii koori- kui ka orkestridirigendina.

Ajalukku minev saavutus on 2014 Grammy võit parima kooriesituse kategoorias Arvo Pärdi teose „Aadama itk“ eest. Tema salvestisi on korduvalt esitatud Grammy plaadiauhindade nominendiks. Kaljuste albumeid on esile toodud erinevates kategooriates. Grammy nominatsiooni on saanud nii Norra helilooja Ståle Kleiberi ooper „David and Bathsheba“ kui ka sümfooniline muusika. 2019. aastal võitis ta rahvusvahelise klassikalise muusika auhinna (International Classical Music Award) koos Wrocław'i NFMi filharmooniaorkestriga Arvo Pärdi sümfooniatega salvestuse eest.

Kaljuste plaadid on võitnud ka mitmeid teisi auhindu: Cannes Classical Award (1999), Diapason d'Or (2000), Edison Prize (2000), Classic Brit Award (2003). Ta on teinud koostööd plaadistusstuudiodega ECM Records, Virgin Classic, BIS ja Caprice Records.

Tõnu Kaljuste on rahvusvahelist tuntuks kogunud oma mitmepalgelise repertuaariga, mis ulatub ooperitest ja klassikalistest sümfoonilistest teostest nüüdisaegse muusikani. Ta on koostööd teinud näiteks selliste Põhja- ja Ida-Euroopa modernismi suurkujudega nagu Alfred Schnittke, György Kurtág, Krzysztof Penderecki, Gia Kantšeli ja Einojuhani Rautavaara ning on tõestanud end eesti heliloojate Arvo Pärdi, Erkki-Sven Tüüri, Tõnu Kõrvitsa, Veljo Tormise ja Heino Elleri loominguga asjatundjana ja tutvustajana.

Rahvusvahelist menu on toetanud Kaljuste koostöö mitmete tuntud orkestrite ja kooridega Euroopas, Austraalias, Kanadas ja Ameerika Ühendriikides. Kaljuste on olnud Rootsi Raadio koori ja Madalmaade kammerkoori peadirigent. 2019. aastal nimetati ta Rootsi Raadio koori audirigendiks.

Aastatel 2010–2020 oli Tõnu Kaljuste Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia professor ja dirigeerimisosakonna juhataja. Ta on Eesti Filharmoonia Kammerkoori asutaja (1981) ning alates 2021. aasta augustist, pärast 20-aastast vahet, taas Eesti Filharmoonia Kammerkoori peadirigent ja kunstiline juht. Kaljuste on Tallinna Kammerorkestri asutaja (1993) ning alates 2019. aasta sügisest taas Tallinna Kammerorkestri peadirigent ja kunstiline juht.

Alates 2004. aastast on Kaljuste tema enda asutatud projektiteatri Nargen Opera kunstiline juht. Tema eestvedamisel on 2006. aastast toimunud Nargenfestival.

Tõnu Kaljuste on Rootsi Kuningliku Akadeemia liige, ta on pälvinud Jaapani ABC muusikafondi aastapreemia ning rahvusvahelise Robert Edleri nimelise koorimuusikaauhinna. 2000. aastal sai ta esimeseks Tallinna Toomkoguduse Maarja medali auhinna omanikuks. 2004. aastal anti Kaljustele Eesti Kultuurkapitali peapreemia ning 2010. aastal Eesti Muusikanõukogu interpretatsioonipreemia. Mitmel korral on teda autasustatud riikliku kultuuripreemiaga Veljo Tormise loominguga esitamise eest (2005 „Eesti ballaadid“, 2007 „Eesti naiste laulud“, 2009 „Eesti meeste laulud“), teda on tunnustatud ka välisministeeriumi kultuuripreemiaga (2011) ning ta on Valgetähe IV klassi teenetemärgi (1998), Riigivapi II klassi teenetemärgi (2000) kavaler ja Eesti Kultuurkapitali peapreemia laureaat (2021). Ta on pälvinud Eri Klasi stipendiumi (2021), Harjumaa aukodaniku teenetemärgi (2023) ja Tallinna vapimärgi (2023).

EESTI FILHARMOONIA KAMMERKOOR

FOTO: KAUPU KIKKAS

Eesti Filharmoonia Kammerkoor on kujunenud üheks tuntumaks Eesti muusika-kollektiiviks maailmas. 1981. aastal Tõnu Kaljuste loodud koori ees on peadirigentidena seisnud veel briti dirigent Paul Hillier (2001–2007), hollandlane Daniel Reuss (2008–2013) ning läti dirigent Kaspars Putniņš (2014–2021). Alates 2021. aasta augustist on koori kunstiline juht taas Tõnu Kaljuste.

Koori repertuaar ulatub barokkmusikast kuni 21. sajandi teosteni, kus eriline koht on Arvo Pärdi, Veljo Tormise, Tõnu Kõrvitsa, Galina Grigorjeva, Ülo Kriguli ja teiste eesti heliloojate loomingul. Aastakümneid on koor tegutsenud rahvusvahelises muusikaelus koos mainekate dirigentide ja orkestritega, esinemispaikadeks Viini Kontserdimaja, Sydney Ooperimaja, Londoni Royal Albert Hall, New Yorgi Carnegie Hall, Los Angelese Walt Disney Kontserdimaja, Zürichi Tonhalle jpt. Külalisdirigentidena on koori ees seisnud sellised maailmanimed, nagu Claudio Abbado, Helmuth Rilling, Eric Ericson, Neeme Järvi, Marc Minkowski, Gustavo Dudamel, Peter Phillips, Richard Tognetti jpt.

Stabiilset kõrgtaset näitavad ka koori salvestised, mida on välja antud ligi 80 koostöös mainekate plaadifirmadega, nagu ECM, Harmonia Mundi, Ondine, BIS Records jt. Need on võitnud erinevaid auhindu, sh kaks Grammyt: dirigent Paul Hillieriga „Arvo Pärt. Da Pacem” (Harmonia Mundi, 2007) ja dirigent Tõnu Kaljustega „Arvo Pärt. Adam’s Lament” (ECM, 2014). Kokku on EFK salvestisi esitatud Grammy’le 16 korral. Koori plaadistusi ehivad veel teisedki auhinnad, sh Gramophone’i auhind, Diapason d’Or, *Preis der Deutschen Schallplattenkritik*, *de Choc de l’Année Classica* jne.

2020. aastal valis BBC muusikaajakiri Classical Music Eesti Filharmoonia Kammerkoori kümne parima koori hulka maailmas.

EESTI FILHARMOONIA KAMMERKOOR

Sopran

Yena Choi
Karolis Kaljuste
Annika Lõhmus
Kristine Muldma
Marie Roos
Laura Štoma
Mariliis Tiiter

Alt

Anna Dõtõna
Ave Hännikäinen
Annely Leinberg
Kristel Marand
Marianne Pärna
Cätly Talvik

Tenor

Danila Frantou
Kaido Janke
Raul Mikson
Miguel Gonçalves Silva
Sander Sokk
Toomas Toher

Bass

Geir Luht
Kristjan-Jaanek Mölder
Aarne Talvik
Henry Tiisma
Andre Tõnnis
Rainer Vilu

TALLINNA KAMMERORKESTER

FOTO: KAUPU KIKKAS

Tallinna Kammerorkestri (TKO) asutas 1993. aastal dirigent Tõnu Kaljuste. Kolme aastakümne jooksul on orkestrist kujunenud üks Eesti esinduskollektiive, kes on oodatud esineja kontserdilavadel nii Euroopas kui ka mujal maailmas.

TKO on äratanud tähelepanu oma kunstiliselt terviklike kavade, stiilitundliku musitseerimise ja kõrgetasemelise interpretatsioonikunstiga. Orkestri mitmekülgse repertuaaris on esindatud nii baroki-, klassitsismi- kui ka romantismiajastu muusika, olulisel kohal on 20. ja 21. sajandi heliloojate looming, sealhulgas vähemtuntud teosed ja uudisteoste esiettekanded. TKO hinnatud keelpillimängijad astuvad regulaarselt üles ka solistide ja kammermuusikutena. Tallinna Kammerorkestri kauaaegne koostööpartner on olnud Eesti Filharmoonia Kammerkoor – ühised esinemised ja salvestised on toonud mõlemale kollektiivile rahvusvahelist tuntuust ja tunnustust. 1993. aastal salvestati nimekale plaadifirmale ECM Tõnu Kaljuste käe all Arvo Pärdi autoriplaat „Te Deum“, mis pälvis kõrgeid hinnanguid maailma juhtivatelt muusikakriitikutelt ning püsis kuid plaadiedetabelite esikümnes. ECMi märgi alt on ilmunud veel Pärdi autoriplaadid „Litany“, „In Principio“ ja „Adam’s Lament“, samuti Erkki-Sven Tüüri „Crystallisatio“ ning Heino Elleri „Neenia“. Orkester on salvestanud ka firmadele Warner Music / Finlandia Records, Carus Verlag, Ondine, Alba jt.

Esimese peadirigendi Tõnu Kaljuste käe all tegutses orkester aastatel 1993–1995 ning 1996–2001. Olulise jälje TKO arengusse on jätnud Juha Kangas, kes oli 1995–1996 peadirigent ning 2001–2003 kunstiline nõustaja. Järgnenud kümnel hooajal kureeris orkestri tegevust Tallinna Filharmoonia kunstiline juht Eri Klas, 2013–2019 oli peadirigendiks Risto Joost. Alates 2019. aasta septembrist on TKO peadirigent taas orkestri looja Tõnu Kaljuste.

TALLINNA KAMMERORKESTER Kontsertmeister Harry Traksmann

I viiul

Harry Traksmann
Olga Voronova
Helen Västriik
Yana Mägila
Robert Traksmann
Katrin Matveus

II viiul

Elo Tepp
Mari Targo
Anete Ainsaar
Eva-Maria Sumera
Eva-Maarja Forslund

Viola

Laur Eensalu
Joosep Ahun
Mart Kuusma
Merike Heidelberg

Tšello

Leho Karin
Siluan Hirvoja
Maria Mutso

Kontrabass

Andres Kungla
Jüri Lepp

Harf

Eda Peäske

Löökpillid

Vambola Krigul

Robert Traksmann mängib Eesti Pillifondile kuuluval Giuseppe Gagliano ja tema venna Antonio ühistööna valminud viiulil (1775–1780) Joseph Artur Vigneron' poognaga (1890).

Leho Karin mängib Eesti Pillifondile kuuluval Francois Fourrier Nicolas' tšellol (1798).

TALLINNA FILHARMOONIA

Kunstiline juht ja Tallinna Kammerorkestri peadirigent TÕNU KALJUSTE

Direktor LENNART SUNDJA

Tallinna Kammerorkestri tegevprodutsent KAIDO KELDER

Projektijuht JANNE JAKOBSON

Kommunikatsioon ja turundus KRISTA MUST, CORPORE

Noodikoguhoidja JÜRI LEPP

Finantsjuht KAI PÄRTMA

Haldusjuht LIINA KASK

Kliendiürituste projektijuht ALLAN RAIESTE

Juhiabi-personalispetsialist ASRA OLLIK

Piletimüüja ESTA KLAAR

Administratoorid ÕIE MANNOV, RINA HOLM

Tehniline juht IVAR RUHNO

Tehnilise juhi abi JAAN LEPALAAN

www.filharmonia.ee

EESTI FILHARMOONIA KAMMERKOOR

Kunstiline juht ja peadirigent TÕNU KALJUSTE

Juhatuseliige ESPER LINNAMÄGI

Koormeister ja peadirigendi assistent MAI SIMSON

Produtsent TIJU VALPER

Kommunikatsioonijuht-toimetaja ANNELI IVASTE

Partnerlussuhete juht ANNIKA KUUDA

Kostümeerija SIRJE LAAN

Büroojuht PILLE TAMM

Graafiline disain MARTIN PEDANIK, Labor

www.epcc.ee

Foto: Ken Mürik, ERR

TALLINNA KAMMERORKESTRI NÄITUS MUSTPEADE MAJAS

EESTI MUUSIKA SAADIKUD AASTAST 1993

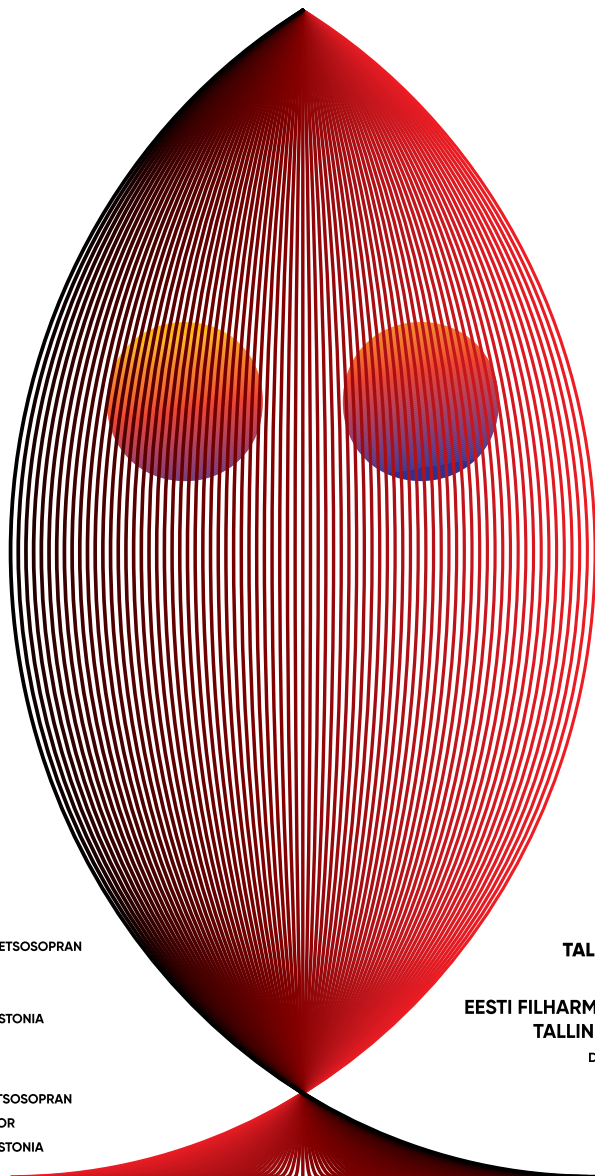
2023. aasta kevadel tähistas 30. sünnipäeva Tallinna Kammerorkester, kes on oodatud esineja kontserdilavadel nii Eestis, Euroopas kui ka mujal maailmas, kuid kelle kodu on Tallinnas Mustpeade majas.

Näitus tõstab esile olulisi inimesi ja seiku Tallinna Kammerorkestri ajaloo. Nii tuuakse huviliste ette Erkki-Sven Tüüri kõige mängituma teose „Action.Passion. Illusion” saamislogu, noore Kristjan Randalu koostöö algus orkestriga ning heliloojate kommentaarid muusikutega koostöö kohta. Samuti on võimalus tutvuda Tõnu Kõrvitsa triloožiaga „Lageda laulud”, „Sina oled valgus ja hommik” ning „Tiibade hääl” koos võimalusega saada see näituselt otse oma telefoni.

Näitus on vaatamiseks avatud Mustpeade maja lahtiolekuaegadel tööpäeviti kell 9–17 ning kontsertide toimumise ajal.

Rudolf Tobias

JOONAS

SOLISTID:

MIRJAM MESAK SOPRAN
KAI RÜÜTEL-PAJULA METSOSOPRAN
MATI TURI TENOR
TAAVI TAMPUU BARITON
RAIKO RAALIK BASS, RO ESTONIA

CHORUS MYSTICUS:

MARIA LISTRA SOPRAN
KADRI TEGELMANN METSOSOPRAN
ENDRIK ÜKSVÄRAV TENOR
TAMAR NUGIS BASS, RO ESTONIA

13. OKTOOBER kell 19
TALLINNA METODISTI KIRIK

EESTI FILHARMOONIA KAMMERKOOR
TALLINNA KAMMERORKESTER
DIRIGENT **TÖNU KALJUSTE**

www.epcc.ee
www.filharmonia.ee
2023

UNESCO loovlinnade võrgustiku liige

Tallinn
muusikalinn

Linn täis muusikat!

Uuri järele – skanni QR-kood

2022. aastast on Tallinn UNESCO rahvusvahelises loovlinnade võrgustikus, kandes muusikalinna tiitlit. Tegu ei ole mitte üheaastase laiendatud kultuuriprogrammi, vaid ülemaailmse püsiva koostööplatvormiga muusikaelu arendamiseks.

Muusikal on Tallinnas mitu nägu. Tallinna teevad loominguliselt inspireerivaks ajaloolised orelid moodsa eksperimentaalse elektroonilise muusika kõrval või džäss ooperi kõrval. UNESCO muusikalinna tiitel on kvaliteedimärk Tallinnale, meie muusikaelule ja siin tegutsevatele loojatele, esitajatele ning korraldajatele. Meie laulupidudest, ERSOst ja Arvo Pärdist Jazzkaare ning Tallinn Music Week'ini ulatuv muusikaskeene on kasvufaasis. Tallinn on täis muusikat – head nautimist!